

Nova Zembla

Nova Zembla

LIEFDE BEVRIEST NOOIT

NAAR HET FILMSCENARIO VAN
HUGO HEINEN EN REINOUT OERLEMANS

GESCHREVEN DOOR
DICK VAN DEN HEUVEL

Uitgeverij Carrera, Amsterdam 2011

Met speciale dank aan Dick van den Heuvel en
Luuk van Bemmelen.

Scenario Hugo Heinen naar een idee van Reinout Oerlemans.

© 2011 Eyeworks Film & TV Drama B.V.

© 2011 Uitgeverij Carrera, Amsterdam

Omslagontwerp: Sproud – Sanneke Prins

Omslagbeeld: Eyeworks Film & TV Drama B.V.

Typografie: Perfect Service

ISBN 978 90 488 1319 3

NUR 320

www.uitgeverijcarrera.nl

Carrera is een imprint van Dutch Media Uitgevers bv.

“Aan mijn edele zeer achtbare wijze oordeelkundige Heer. Veel streken die aanvankelijk onbekend waren, zijn pas ontdekt nadat er meerdere malen naar was gezocht. Daar deze reis met uwer edele steun gedaan is en de vruchten ervan u toekomen ben ik zo vrij om deze beschrijving aan u op te dragen.”

Gerrit de Veer

Het waren koppen vol verbeterheid, vol woede en gruwel. Ze hadden baarden van maanden en weken, van ontberingen en honger. Ze waren kwaad op alles, op de beslissing deze reis mee te maken, op hun ouders die hen niet overgoten hadden met goud en goed, op regeringen over van alles en nog wat, op schippers en ten slotte op God zelf. En met de kracht die voortkomt uit louter ellende staken ze in op de witte beer die hen was aangevallen. Ze hadden harpoeenen en speren, of houten stokken, een scheepsbijl of stukken metaal... alles wat ze maar binnen handbereik hadden. Die witte beer had geen schuld. Waarschijnlijk was het beest ook alleen maar op jacht naar voedsel voor het kroost. En toch kreeg het dier ervanlangs alsof het alle schuld droeg aan de vreselijke omstandigheden van de laatste maanden.

Dat beeld, van die koppen om hem heen, van de mens die nauwelijks mens meer, maar beest geworden was tussen de roofdieren, zou Gerrit de Veer na die verschrikkelijke reis en die vreselijke overwintering op Nova Zembla zijn hele leven blijven achtervolgen. Het was er 's nachts in koortsdromen, op zondag als er mooi gezongen werd in de kerk, op doordeweekse dagen als hij even aan niets anders hoefde te

denken, of als hij vertelde over de winter van 1596 op 1597, zoals hij vaak moest doen als er weer naar gevraagd werd. En op zulke momenten voelde hij de woede en de angst opnieuw opkomen.

Zelf herlas hij zijn boek nooit meer, nadat hij het geschreven had... als getuigenis uit eerste hand over die belevenissen op het schip "De Volhouder" van Willem Barentsz en Jacob van Heemskerck. Maar vaak genoeg schoof hij zijn vertelling over een tafel naar gewillige luisteraars of lezers toe. Dan hoorde hij een zacht gezang in zijn hoofd, als van engelen uit de hemel en zag hij zijn maten weer met hun geopende bekken en hun kreten vol geweld, daar in dat gevecht met die witte beer.

Het moest en zou verteld worden, opnieuw en opnieuw, tot het einde der dagen...

Hoofdstuk 1

Hij streek haar prachtige lichaam. Hoe waren ze hier in vredesnaam terechtgekomen, hij... de assistent van dominee Petrus Plancius en zij... de dochter van zijn meester? Hij vroeg zich het niet eens meer af. Ze was begeerlijk mooi en ze had zijn hand gevat en hem hiernaartoe meegenomen. Elk initiatief was van haar uitgegaan... de bloedstollend mooie Catherina. En nu lagen ze hier; op zachte schapenwol, onzichtbaar voor wie er nog rondliep in de kerk op dit uur. Ze had hem gekust en hij voelde zijn hart bonken in zijn lichaam alsof het zo meteen uit elkaar zou ploffen.

Haar lippen waren vochtig en haar ogen stonden vol vuur. Ze strekte haar hand uit en pakte het hoofd van de jongen om dat plotseling naar zich toe te trekken.

‘Het is een kerk,’ zei Gerrit nog. En toen raakten zijn lippen de hare. Hij voelde hoe de hand op zijn achterhoofd plotseling kracht verloor. Geen reden voor hem om haar mond te verlaten. Hij voelde hoe zij haar hoofd schuin wendde zodat de lippen met elkaar versmolten. Haar hand ging langs zijn lichaam en ze begon aan zijn kleren te trekken. Hij liet het allemaal toe. Min of meer omdat hij te verbaasd was dat hem dit allemaal gebeurde, maar ook

omdat er een zekere logica zat in alles wat hier plaatsvond. Hij wilde ook haar lichaam voelen en niet alleen maar de kanten stof van haar jurk. Toch was hij hopeloos verloren in het losmaken van de verschillende koorden die alles bij elkaar hielden. Ze hielp hem; het was een kwestie van handigheid om de nodige kledingstukken te verwijderen. De gebeeldhouwde engelen keken toe op dat wat wellicht een zonde was. De herauten hadden hun trompetten aan de lippen, maar ze bliezen geen alarm. Beneden was er het gezoem van onderhandelingen, stemmen die met een echo door het kerkgebouw werden gedragen. Hij was sneller naakt dan zij. Toch duurde het niet lang voordat hij haar borsten had gevonden. Een onervaren minnaar was hij, maar gelukkig had hij zijn grote fantasie en in zijn beste dromen had hij deze liefdesdaad al eerder beleefd. Hij voelde aan haar lichaam en hij proefde hoe haar huid smaakte. Zij legde haar hoofd achterin haar nek en liet hem gedwee zijn gang gaan. Vanuit haar hals ging hij met zijn mond over haar lichaam. Ondertussen moest nog het een en ander aan kledij verwijderd worden, maar hij kreeg er allengs wat handigheid in... hij hoefde er de liefdesdaad niet voor te verlaten om gedaan te krijgen dat zij uiteindelijk zijn Eva was geworden en hij haar Adam.

Ze kustte ook hem, maar het liefste liet ze hem zijn gang gaan. Hij leek net een dorstig dier dat niet kon ophouden te drinken. En zij voelde zich een soort van klaterende beek waarin dat beest niet meer ophoudt zich te verlustigen met wat zij te bieden had. Ze liet zich op de orgelstoel zakken en ze voelde hoe zijn hoofd tussen haar benen te-

rechtkwam. Hierbij moest ze hem wel enige richting bieden. Het hoofd was te driftig en ongericht; zij wist wat ze prettig vond en ze kon met zachte dwang ook wel laten blijken wat hij precies moest doen. In zijn mond was zijn tong nat geworden; op een of andere manier liep het speeksel als water over zijn tanden. Hij proefde aan het onontdekte dal dat zij gewillig voor hem opende en hij werd opgewonden vanwege haar zachte kreunen. Hij kon het niet laten om ondertussen te voelen aan haar kleine maar uitermate stevige borsten. Op een gegeven moment trok ze hem aan zijn haar terug naar zijn mond en toen proefden ze allebei al het vocht dat hun lichamen hadden veroorzaakt. Het wond ze alleen nog maar meer op. Ze sloeg haar benen om zijn rug en daarmee dwong ze hem om binnen te dringen in haar lichaam. Toen dat gebeurde, hield ze even haar adem in... zoals je soms doet als je het koude water in gaat. Vervolgens sloeg ze een harde zucht, waarvan Gerrit twijfelde of hij het niet in echo's hoorde weergalmen door de kerk. Er was geen rem op dat wat ze meemaakten op dit moment. Catherina had het hevige verlangen gehad om te bidden voor het zielenheil van Gerrit. En Gerrit zelf was een hondje van de straat, een zwervkat met enkel drift en instinct. Hij probeerde zijn eigen bewegingen te vertragen om dit geluk en genot langer en langer te laten duren. Maar op een gegeven moment was er geen houden meer aan. Ze voelde wat er in haar gebeurde en kreunde. Hij kreunde ook. 't Was zijn allereerste keer. Hij durfde niet te vragen of dat voor haar ook zo was.

Ze hield zijn gezicht vast en blies koelte in het zweet. Ze streelde een paar van de druppels van zijn voorhoofd.

‘Gerrit Niemandszoon de Veer. Mijn vader zal het nooit goedvinden dat je met me trouwt.’

‘Je vader kan me niet missen. Ik doe alles voor hem.’

‘De boodschappen.’

‘Ik ben zijn assistent.’

‘De boodschappenjongen.’

‘Binnenkort heb ik geld. Als ik terugkom. Dan heb ik geld.’

‘Een beetje... Gerrit, je bent geen zeeman.’

‘Kan me niet schelen. Ik ga varen.’

‘Om de Noord...’

‘En als ik terugkom,’ zei hij vastberaden. ‘Dan ben je van mij.’

Ze keek hem aan. En voor het eerst was de onschuld weg uit haar ogen. Ze leek op een roofdier dat zijn prooi nu in handen heeft en niet van plan is los te laten. Gerrit vermoedde dat niet hij het was die dit allemaal onder controle leek te hebben, maar dat zij hem in alles de meerdere was. Zelfs deze liefdesdaad – zo spontaan, zo geil, zo uit het niets ontstaan – leek een plan te zijn van een jonge vrouw. Maar wat precies dan wel dat plan was, wist hij niet. Hij keek haar aan. En hij vermoedde iets... maar hij liet het rusten; hij vroeg niet naar het waarom of het wat of het hoe. Hij was ervan overtuigd dat ze met hem geen kwaad in de zin had. Ze had hem meegetroond naar deze plek in de kerk; het leek hier zo veilig te zijn. Wie kon hen hier storen?

‘Kom terug,’ zei ze en ze meende elke letter van haar zin. ‘Kom alsjeblieft terug.’

‘Ja,’ zei hij.

Amsterdam stonk. En niet zo’n beetje ook. Als het niet de walm was van gebrande kastanjes in gloeiende bakken bij de markt, was het wel de pislucht uit de stegen waar dronken zeelui hun met schuimend bier gevulde blazen leegden terwijl ze elkaar vergastte op lallend sterke verhalen over Afrikaanse kusten. Wat niet verkocht werd aan groenten, vlees en fruit rotte de volgende dagen weg in de goten van de stad. In de diepgroene drek van de grachten dreef van alles; soms kregen de vissen niet genoeg zuurstof meer en vormden ze een zilveren dek over het water. Niet alleen de honden scheten op de stoep; zwervers lieten zonder schroom het touw vieren waarmee ze hun broek omhoog hielden en draaiden dan vrolijke drollen; het liefst nog voor de stoep van een van die hoge heren aan de gracht. Zo rook de stad, zo zag de stad er ook uit... zo leefde de stad met een kleurrijk palet aan de meest exotische types. Holland was al lang niet blank meer. Portugese Joden, Chinezen, Arabieren met spierwitte tulbanden en af en toe een Afrikaan met een stralende glimlach met weliswaar een paar rotte plekken. Wie langs de havens liep kwam er volk tegen uit alle windstreken. Misschien had de wijze Galileï gelijk dat de zon niet om de aarde draaide maar dat onze bol nogal nederig z’n rondjes maakte om het grote hemelvuur... voor de Amsterdammer was dit het middelpunt van het heelal. Hier kwam alles samen.

Logisch ook; want hier was de poort naar de zee.

Gerrit de Veer wist al lang dat de horizon niet het einde was van de bekende wereld. Niet dat hijzelf ooit verder was gekomen dan de Haarlemmerdijk waar zich altijd onguur volk ophield en bandieten elkaar naar het leven stonden, maar in zijn dromen had hij al grote reizen gemaakt. Met zijn ogen dicht was hij voorbij de horizon gegaan en daar had hij nieuwe kusten gezien met menssoorten die ons onbekend waren. Soms, als de fantasie van de nacht het hem toeliet, liep het water in z'n mond vanwege de smaak van inheemse vruchten met de wilde kleuren van de papegaaien in Herberg Blaauw Jan aan de Kloveniersburgwal. Hij wist ook zeker dat hij ooit z'n vleugels zou uitspreiden en dan zou reizen over al die zeeën om uiteindelijk neer te strijken op een stuk land dat niemand kende. Een jongen was hij nog maar, ergens in de twintig, met glasheldere ogen en de blik van een havik. Op de uren dat hij niet in het bedompte werkvertrek van dominee Petrus Plancius eindeloos de veer in de inkt hoefde te steken, zwierf hij door zijn stad. En hoezeer zijn meester het hem verbood, het liefste hield hij zich op in de kroegen en krochten nabij de havens. Het was heerlijk om te luisteren naar de zeelieden en hun verhalen. Er was er altijd wel één die een arm om zijn nek heen sloeg en aan de toeg begon over de Oost of over de West, over Kaap de Goede Hoop, over een storm met golven zo hoog als de Westertoren. In de kleine kamer aan de Warmoesstraat waar hij een bed had en een kast – meer 'thuis' had hij niet nodig – schreef hij ze dan neer; met de gan-

zenveer en wat 'geleend' papier van 't werk. De dominee miste dat potje inkt niet dat hij af en toe meesmokkelde.

Bladzijden vol had hij geschreven over de reizen die anderen hadden gemaakt. En toch was er dat diepe verlangen om ooit zelf mee te gaan. Op een reis die verderging dan zomaar een handelstocht. De aarde mocht dan rond zijn; er moesten allerlei continenten zijn waar nog nooit iemand een voet aan de grond had gezet. Zo stelde hij zich dat dan voor. De laatste meters moest je vanzelf waden door het lage water. Misschien mocht hij de vlag dragen; het fiere oranje-blanje-bleu dat hij dan in de drassige grond zou planten om aan te geven dat ook dít Holland was. Wie grenzen zag als een beperking, was een kortzichtige kruidenier... een Hollander zag in een grens een uitdaging. En nu was het verlangen om weg te gaan groter dan ooit. Die ene grote reis kon hem het geld verschaffen dat nodig was om Catherina de zijne te noemen. Hij was vastbesloten om met haar te trouwen. Maar daarvoor was geld nodig, veel geld. Een schrijver als Gerrit kreeg een paar stuivers loon in de week; daar kon je geen huis van bouwen en zeker niet een vrouw als Catherina van onderhouden... laat staan het gezin van een domineesdochter.

'Hij zoekt je overal!' zei een scherpe stem achter hem die hem bruut uit z'n dagdromerij haalde. De gebochelde Bert dook achter hem op als een doodgraver in de nacht. 'D'r zwaait wat.'

'Ik heb vrij!' zei Gerrit nogal onschuldig.

'Vrijheid hebben alleen misdadigers die hun straf heb-

ben uitgezeten,' kraste Kromme Bert en hij porde met een stok in z'n rug. 'Ik kom je halen. Je moet schrijven.'

'Maar ik heb...'

'Ja! Je kan het zeggen tot je als een karkas ligt te zwemmen in het IJ, maar hij wil dat je komt.'

Kromme Bert was van alles in het huis van dominee Plancius. Hij was officieel ooit aangenomen als koetsier, maar hij bewerkte ook de kleine groentetuin die Plancius had achter zijn huis aan het Kathuizerhof. Hij timmerde gammele boekenkasten in elkaar waarvan Gerrit de Veer dacht dat ze ooit – onder al die verzamelde kennis van zijn geleerde meester – zouden bezwijken. En wat Kromme Bert verder allemaal uitrichtte in opdracht van de dominee was hem niet geheel helder. In ieder geval waren alle armlastige gelovigen van de Nederduits Gereformeerde Kerk doodsbang voor hem. Gerrit de Veer vermoedde dat Kromme Bert mogelijke afvalligen met een nogal dreigend bezoekje vereerde waarop het geloof onmiddellijk weer indaalde in de weifelaars. De kerk zat vol met God- en Kromme Bertvrezende mensen. En natuurlijk met de gegoede burgerij die – zoals dat hoort in een goede kerk – het exclusieve recht hadden op de eerste twaalf rijen van het Godsgebouw.

'Gaaf er nog wat van komen, of eh...' zei Kromme Bert, terwijl Gerrit zijn maaltijd in een schone rode zakdoek knoopte. Een ui, wat reuzel en een homp brood... een geuzenmaaltijd.

'Ik kom al.'

Dominee Plancius had Gerrit de Veer aangenomen als

schrijver. Er moest veel worden geschreven en het eigen handschrift van Plancius werd in de haast van het denken vaak onleesbaar. Vele uren brachten ze samen door in de werkkamer van de dominee. Vaak vroeg de oude wijze man hem de pen even neer te leggen en dan waren er gesprekken. Soms vroeg Plancius hem om een mening en die legde hij dan zelden naast zich neer. Misschien dat sommigen Gerrit zagen als het sloofje van de dominee, zelf ervoer hij het niet zo. Vanzelfsprekend was hij niet zijns gelijke... maar er werd bepaald niet op Gerrit neergekeken. Hij voelde zich in dit huis gerespecteerd en gewenst.

Kromme Bert ging hem voor het huis in. In de gang van het sober aangeklede pand hingen een paar statige portretten van vroegere bewoners. Plancius had ze laten hangen toen hij hier kwam wonen, nu iets meer dan twintig jaar geleden. Gerrit de Veer wist dat zijn Vlaamse werkgever als jongeman was gevlucht voor het dodelijke gevaar van de Inquisitie. Een ketter was hij in de ogen van de Katholieke Bloedraad, vanwege zijn strenge vertrouwen in de nog zo jonge ideeën van Calvijn. ‘Zalig zijn de armen van geest. Is het recht dat wij meer de mensen zoeken te behagen dan God? Moeten wij hen vrezen die het lichaam kunnen verderven maar die geen macht hebben over de ziel?’ Zo wenste Plancius te leven. Zonder verkwisting, zonder ijdelheid, zonder onnodige overdaad. De eikenhouten trap naar boven geurde vriendelijk naar boenwas; de zwart-witte marmeren tegels in de hal waren proper

want ook dat was het regiem van Plancius. De predikant had een afschuw van elke vorm van smet en smerigheid. Gerrit veegde z'n schoenen zorgvuldig aan de mat bij de ingang, terwijl Kromme Bert doorliep naar de keuken in het achterhuis.

Een deur in de gang ging open en als kwikzilver kwam daar Catherina uit. In dit huis van totale degelijkheid en rust was ze een weelderige versiering. Het leek alsof ze altijd haast had. Nu ook weer trok ze een deur achter zich dicht, gunde Gerrit nauwelijks een blik waardig en wilde alweer doorlopen naar de eetkamer op de begane grond toen ze het korte kuchje hoorde van de schrijver. Ze draaide zich om. Er was een twinkeling in haar ogen; niet omdat ze Gerrit zag, maar omdat die er nu eenmaal altijd was. Haar ogen straalden in dit voor de rest bedompte huis.

‘Gerrit!’ zei ze en haar stem klonk als een klein carillon.

‘Juffrouw Catherina,’ zei Gerrit, zo beleefd mogelijk, alsof alles van “daarachter bij het orgel” niet gebeurd was. Niemand mocht vermoeden dat er iets tussen hen speelde. Ze zouden er problemen mee krijgen... niet alleen de domineesdochter maar zeker ook Gerrit de Veer. Plancius zou hem meteen ontslaan als hij een bepaald soort capriolen uithaalde met zijn dochter.

‘Hij is niet vrolijk,’ waarschuwde ze hem. Ze leek zelfs enig plezier te hebben in het feit dat Gerrit de Veer zo straks een verbaal pak op z'n falie zou krijgen. ‘Hij heeft je naam al de hele ochtend door het hele huis geschreeuwd.’

‘Ik had vrij.’

‘Volgens vader niet.’

‘Echt,’ hield Gerrit vol.

‘Ik ga er niet over. Je moet je haasten.’

Dat wilde Gerrit wel. Maar hij kon zijn ogen niet van zoveel schoonheid afhouden. Ze voelde zijn blik en zoals meisjes dat kunnen draaide ze zich om, bewust van zijn aandacht en deed was ze moest doen. Al hield ze wel een moment te lang de deurknop naar de eetkamer vast en gaf hem daar nog één prachtige blik en schitterende glimlach cadeau. Toen haalde Gerrit de Veer diep adem en ging naar boven.

De werkkamer van dominee Petrus Plancius die in een vorig Vlaams leven geboren was als Pieter Platevoet was bedompt. De ruimte had twee ramen die uitkeken op de daken van de huizen naast het zijne. De luiken daarvan waren half geloken; ze gaven nog net wat uitzicht op de uitlopers van de bomen achter de huizen; maar veel was dat niet. Aan een tafel in het midden van de kamer zat Plancius zelf; hij moest een man zijn van ergens eind veertig, maar hij oogde vele jaren ouder. Zijn krullende baard was van een vettig soort grijs. Zijn ogen leken vermoeid, met dikke wallen omdat hij volhield maar weinig slaap nodig te hebben. Tot diep in de nacht las hij en schreef in een onleesbaar handschrift zijn aantekeningen die dan de volgende dag door Gerrit de Veer aan de schrijftafel onward moesten worden. Hij stond vroeg op, ‘eerder dan de kwetterende vogels in het voorjaar’ zei men. Hij droeg een zware mantel en een dichte boord; bij Plancius was

er geen verschil tussen hoe hij zich kleepte naar officiële gebeurtenissen of in huis. Hij had een aantal mantels, maar veel verschilden ze niet van elkaar. Ze waren al net zo donker als het interieur van zijn huis.

Hier en daar stonden kaarsen; maar – uit zuinigheids-overwegingen – brandden ze niet allemaal. Toch kon je in het licht van wat er nog uit de ramen kwam en dát van die paar kaarsen zien hoe de rest van het interieur eruitzag. Van ‘muren’ was geen sprake meer. Alle wanden waren bekleed met boekenkasten en die zaten propvol met bestudeerde literatuur. Er lagen ook enkele boeken over elkaar heen open... maar in het midden van de kamer werd één werk met ontzag tentoongesteld op een klein tafeltje dat speciaal voor dit boek was neergezet. Ook al was het hier donker; het leek net alsof op dát tafeltje bijna voortdurend een straal licht viel. Het Woord van God was het anker van Plancius’ leven en moest daarom gezien worden vanuit elke plek die je in deze kamer innam. Als Gerrit de Veer achter zijn schrijftafel stond – Plancius wilde niet dat de jongen tijdens zijn werkzaamheden zát; het beïnvloedde zijn schrift nogal nadelig zo hield hij vol – kon hij maar kijken naar twee zaken: zijn werk en de Bijbel. ‘Wat zou je daar willen zien dat je nu niet ziet?’ vroeg Plancius toen Gerrit de Veer ooit, nogal onbetamelijk, vroeg of hij zijn tafel naar het raam mocht wenden. Een discussie voeren met de geleerde heer was onbegonnen werk. Gerrit spaarde z’n verlangen daarom maar op voor de momenten dat hij buiten door Amsterdam zwierf.

‘Waar was jij?’